

70276 - چطور ممکن است ابلیس با آتش عذاب شود در حالی که خودش از آتش آفریده شده؟

سوال

آیا ابلیس وارد آتش جهنم می‌شود؟ و چگونه وارد آتش می‌شود در حالی که خودش از آتش آفریده شده؟ و آیا دلیلی وجود دارد که چگونگی عذاب ابلیس را روشن سازد؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

اولاً: در اینکه ابلیس برای ابد وارد آتش جهنم می‌شود شکی نیست، و الله متعال سرنوشت او را در آخرت در آیاتی چند بیان نموده و فرموده است:

۱- قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ... قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْذُومًا مَّدْحُورًا لَّمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ [اعراف/ ۱۲ - ۱۸] (فرمود: چون تو را به سجده امر کردم چه چیز تو را باز داشت از اینکه سجده کنی؟ گفت: من از او به‌ترم؛ مرا از آتشی آفریدی و او را از گل آفریدی ... فرمود: نکوهیده و رانده از آن بیرون شو که قطعاً هر که از آنان از تو پیروی کند جهنم را از هم‌هی شما پر خواهیم کرد).

طبری می‌گوید:

این جا الله متعال قسم یاد کرده هر کدام از بنی‌آدم که از دشمن خدا، ابلیس اطاعت و پیروی کنند، جهنم را از هم‌هی آنان پر کند، یعنی از کافران بنی‌آدم که پیرو ابلیس شده‌اند و از ابلیس و ذریه‌ای او. (تفسیر طبری: ۸ / ۱۳۹).

۲- قَالَ يَا ابْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ... إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ (۴۲) وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ (۴۳) لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِّكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ [حجر/ ۳۲ - ۴۴] (فرمود: ای ابلیس تو را چه شده است که با سجده کنندگان نیستی؟ ... در حقیقت تو را بر بندگان من تسلطی نیست مگر کسانی از گمراهان که تو را پیروی کنند (۴۲) و قطعاً وعده‌گاه هم‌هی آنان دوزخ است (۴۳) که برای آن هفت در است و از هر دری بخشی معین از آنان [وارد می‌شوند]).

علامه شنقیطی - رحمه الله - می‌گوید: «هر آیه‌ای که در آن از گمراه سازی بنی‌آدم توسط ابلیس یاد شده، بیان شده که ابلیس و هم‌هی پیروان او، همگی در آتش خواهند بود، چنانکه فرموده است: وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ (۴۳) لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ (و قطعاً وعده‌گاه هم‌هی آنان دوزخ است (۴۳) که برای آن هفت در است). (أضواء البیان: ۳ / ۱۳۱).

۳- قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ أَقُولُ (۸۴) لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ [ص/ ۸۴-۸۵] (فرمود: حق است و حق را می‌گویم (۸۴) بی‌شک جهنم را از تو و از هر کس از آنان که تو را پیروی کنند، از همگی‌شان پر خواهم ساخت).

۴- الله متعال در حکاست سخن جنیان می‌فرماید: وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا . وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا [جن/ ۱۴-۱۵] (و از میان ما برخی فرمانبردار و برخی از ما منحرفند؛ پس کسانی که به فرمانند آنان در جستجوی راه درستند (۱۴) ولی منحرفان هیزم جهنم خواهند بود).

ثانیا:

اما اینکه چطور ابلیس که خود از آتش آفریده شده با آتش عذاب می‌شود، پاسخش چنین است:

اینکه ابلیس از آتش آفریده شده الزاما به معنای آن نیست که اکنون نیز آتش باشد، همانطور که انسان‌ها از خاک آفریده شده‌اند، اما اکنون به شکل خاک نیستند.

ابوالوفاء بن عقیل می‌گوید:

شیاطین و جنیان را به آتش منسوب نموده چنانکه انسان‌ها را به خاک و گل و سفال منسوب نموده است، و منظور این است که اصل انسان از گل است نه اینکه آدمی [هم‌اکنون] گل باشد، اما قبلا گل بوده، چنانکه جن در اصل آتش بوده است. (لقت المرجان فی أحكام الجن/ ۳۳) برگرفته از (عالم الجن والشیاطین/ ۵۸).

اگر انسان‌ها که از خاک آفریده شده‌اند با کمی از آن اذیت می‌شوند و اگر زیر خاک دفن شوند می‌میرند و اگر با سفال [یا آجر که از خاک درست شده] به آنان ضربه زده شود زخمی می‌شوند یا می‌میرند، پس عجیب نیست اگر جنیان که از آتش آفریده شده‌اند با آتش جهنم عذاب شوند.

جنیان را خداوند از آتش آفریده اما هم‌اکنون آتش نیستند، به دلایل بسیار، از جمله:

۱- از عائشه - رضی الله عنها - روایت است که رسول الله ﷺ فرمودند در حال نماز بود، پس شیطان [در حال نماز] به نزد ایشان آمد؛ ایشان شیطان را به زمین انداخت و گلویش را گرفت... ایشان می‌فرماید: **تا جایی که سردی زبانش را بر دستم احساس کردم، و اگر دعای برادرم سلیمان - علیه السلام - نبود، او را می‌بستم تا مردم او را ببینند** به روایت نسائی در سنن کبری (۴۴۲/۶) و ابن حبان در صحیح (۱۱۵/۶).

۲- از ابودرداء - رضی الله عنه - روایت است که گفت: رسول الله ﷺ برخاست پس شنیدیم که می‌فرماید: **از تو به الله پناه می‌برم سپس سه بار فرمود: تو را به لعنت الله، نفرین می‌کنم و دستانش را باز کرد، گویا چیزی را می‌گیرد، پس هنگامی که نمازش به پایان رسید به ایشان گفتیم: از شما شنیدیم که در نماز چیزی گفتید که پیش‌تر از شما نشنیده بودیم و دیدیم که**

دست را گشودی؟ فرمود: دشمن خدا، ابلیس شعله‌ای از آتش آورده بود تا آن را بر چهره‌ی من قرار دهد، پس سه بار گفتم: **أعوذ بالله منك، سپس سه بار گفتم: لعنت کامل الله را نثار می‌کنم، اما عقب نرفت، پس خواستم او را بگیرم و به الله قسم اگر دعای برادم سلیمان نبود اکنون دست و پا بسته [اینجا بود] و کودکان اهل مدینه با او بازی می‌کردند به روایت مسلم (۵۴۲).**

از این دو حدیث مشخص می‌شود که جنیان اکنون به صورت آتش نیستند؛ همچنین به دلیل اینکه رسول الله ﷺ سردی زبان شیطان را بر دست خود احساس کرده بود، چنانکه در حدیث اول آمده است و اگر شیطان به صورت آتش باقی مانده بود نیازی نداشت که شعله‌ای آتش در برابر چهره‌ی پیامبر ﷺ بگیرد و ممکن نبود کودکان مدینه با او بازی کنند.

۲- از دیگر ادله [بر آتش نبودن شیاطین در حال حاضر] سخن پیامبر ﷺ است که می‌فرماید: **شیطان در وجود انسان مانند خون جاری است بخاری (۱۹۳۳) و مسلم (۲۱۷۵).**

و اگر شیطان در حال حاضر به صورت آتش بود انسان آتش می‌گرفت زیرا شیطان در درون اوست. بنابراین مشخص می‌شود که آتش بودن شیطان با این که شیطان از آتش آفریده شده، متفاوت است.

و اگر فرض بگیریم که شیطان آتش باشد و خداوند بخواهد او را با آتش عذاب دهد، باز هم الله بر هر چیزی تواناست و هیچ چیز او را ناتوان نمی‌سازد.

والله اعلم.